

Sosyal Çalışmacı İçin Bir İmkân Olarak Sanat*

Art As An Opportunity for the Social Worker

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR¹ ve Şeniz ASLAN²

¹Sosyal Hizmet, Yalova Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, fethi.gungor@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2581-0205

²Sosyal Hizmet, Yalova Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, senizbayir@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0444-1335

Öz

Sosyal çalışma, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden edindiği bilimsel bilgiyi bünyesine katarak kullanmaktadır. Ancak artık sanatın farklı dallarından da faydalanılabileceği hatta faydalanılması gerektiği, dahası sosyal çalışmanın sanatın farklı dallarıyla ilgili olduğu alanda tartışılmaktadır. Bu tartışmalar çoğunlukla, terapi sürecinde hizmet alana faydası üzerinden sürdürülmektedir. Böylelikle sanat, hizmet alana yönelik doğrudan işlevsel bir etkinliğe dönüştürülmektedir. Bu çalışma ise sanatın öncelikle bireysel gelişimi ve iyilik halini sağlayan bir süreç olduğunu, mesleki uygulama ile ilgili olarak da sosyal çalışmacıya sunduğu katkıyla uygulamada hizmet alan üzerinde dolaylı bir fayda sağlayacağını belirtmektedir. Sanatta söz konusu süreç, yavaş ilerlemekte ve sonuç vermesi zaman almaktadır. Bu sebeple çalışma; sanatın, dolaylı bir tedavi edici ve dolayimli bir eğitimsel faaliyet olduğunu ve sosyal çalışma eğitiminden başlayarak sosyal çalışmacının "hayat boyu eğitim"i içinde yer alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal çalışma, sanat, bireysel gelişme, mesleki gelişme.

Abstract

Social work uses scientific knowledge gained from different disciplines of social sciences by incorporating it. However, it is now being discussed in the field that different branches of art can be benefited and moreover, social work is related to different branches of art. These discussions are mostly carried on over the benefit to the client in the therapy process. Thus, art is transformed into a directly functional activity for the service recipient. This study, on the other hand, states that art is primarily a process that provides individual development and well-being, and that it will have an indirect benefit on client in practice, with its contribution to the social worker in relation to the profession. In art, the process in question progresses slowly and takes time to produce results. For this reason, the study emphasizes that art is an indirect therapeutic and mediated educational activity and that it should be included in the "lifelong education" of the social worker, starting with the social work education.

Keywords: Social work, art therapy, personal development, professional development.

*Bu makale, Prof. Dr. Fethi Güngör'ün danışmanlığında Şeniz Aslan tarafından 05.07.2018 tarihinde Yalova Üniversitesi SBE'de savunulan "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Okuma Profili Üzerine Bir İnceleme: Yalova Üniversitesi Örneği" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden (138 s.) üretilmiştir.

²İletişim kurulacak yazar: Şeniz ASLAN, senizbayir@hotmail.com

*Derleme makale
Review article*

Makale Atfı: Güngör, F. ve Aslan, Ş. (2022). Sosyal Çalışmacı İçin Bir İmkân Olarak Sanat. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 6(1), 33-50.
DOI: 10.55109/tushad.989591

Alındı 02.09.2021
Kabul Edildi 16.02.2022
Yayınlandı 30.06.2022



Telif hakkı: © 2022 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye.

Bu makale, Creative Commons Attribution ([CC BY](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)) lisansının hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

1. Giriş

Sosyal çalışma ve sanat arasındaki bağlantıda vurgu, sanatın terapötik yönünü öne çıkarmaktadır. Hizmet alanın gelişimi, güçlenmesi, sorunlarının çözümüne katkısı bakımından sanat alternatif olarak görülmektedir. Bu durum, kendisi bir dolayım olma olan sanatı doğrudan fayda beklenen bir işleve zorlamaktadır. Ancak sanatın sosyal çalışmacı için olası kazanımları geri planda kalmaktadır. Başka bir söyleyişle terapötik bir araç gibi görülen sanat, ayrıca sosyal çalışmacının kişisel gelişimiyle ilgilidir. Kişisel ve mesleki gelişim ise birbirini beslediği, aralarında karşılıklı ilişki olduğu için birbirinden bağımsız değildir ve uygulamayla bağlantılıdır.

Sosyal çalışmacı, mesleğini icra ederken mesleki faaliyetleri dışında bireysel gelişimine katkıda bulunan sinema, edebiyat, tiyatro, resim gibi diğer aktivitelerini ve deneyimlerini kısıtladığında aynı zamanda mesleki yönden de kendisini kısıtlamış olmaktadır. Bunun sonucunda ise sosyal çalışmacı yardımcı olma becerisini, insanların işlevselliğine etki edebilecek diğer geniş konulardaki bilgisini ve farkındalığını uygulamaya yeterince aksettirememektedir. Uygulayıcının sonsuz çeşitlilikteki insan durumlarını kavrayarak birbirinden farklı insan hallerini/hayatlarını anlaması; tarih, bilim ve sanattan fikirler toplaması ve geniş yelpazede insanlarla iletişim kurması, sosyal çalışmacının mesleki gelişiminde öneme sahiptir (Sheafor ve Horejsi, 2015).

Sosyal çalışmacı, birçok misyonun yanında değişimci ve geliştirici bir işleve sahiptir ve uygulama esnasında, hizmet alanların hayatlarını ve kendilerini değiştirmelerine ve geliştirmelerine aracı olmaktadır. Ancak hizmet alanın faydasına yapılan bu vurgu dışında, sosyal çalışmacıların da gelişimi ve değişimi önemsenmelidir. Zira kendi dönüşümünü ve değişimini gerçekleştiremeyen, kendini geliştiremeyen ve yenileyemeyen bir sosyal çalışmacı, hizmet alanda gereken dönüşümü nasıl sağlayacaktır, böyle bir dönüşüme nasıl aracı olacaktır? Sanat aracılığıyla ve/veya sayesinde edinilen kazanımlar, sosyal çalışmacının uygulamasını etkilemesi sebebiyle doğrudan olmasa da dolaylı yoldan hizmet alanına da katkı sağlayacaktır.

Sanatla uğraşmak, sanat eseriyle muhatap olmaktan edinilmiş (sezgisel) bilgi, sanat eseriyle terbiye olmuş bir zevk ve ruh, disiplinlerarası bir yapısı olan sosyal çalışmanın diğer alanlarla yaptığı bilgi alışverişini destekler niteliktedir. İnsanı biyo-psiko-sosyal ve tinsel bir varlık olarak niteleyen sosyal çalışmanın, farklı alanlardan gelen bilgiyi harmanlaması kaçınılmazdır. Ancak sadece bilim alanından veya kendi disiplininden gelen bilgiyle insanı bütün yönleriyle değerlendirebilmek mümkün değildir. Bu doğrultuda sanattan, sanat eserinden ve sanatsal faaliyetten edinilmiş bilgiyle harmanlanan bilimsel bilgi; sosyal çalışmacıya gereken bütüncül bakışı sağlayabilmektedir.

Güçler ve anlatı odaklı sosyal çalışmada kullanılan dekonstrüksiyon (bir durumun unsurlarının analiz edilerek parçalara ayrılmasını ve sonrasında durum karşısında hangi gücün bu unsurları önemli kıldığını araştırmak) sosyal çalışmanın doğrudan sanat ve edebiyattan (Payne, 2020) aldığı bir tekniktir. Sanatın doğrudan faydalandığı bu örnek dışında sosyal çalışmacının sanatla ilgisi, mesleki eylemlerin sanat icra eder gibi yapılmasını da içermektedir.

Bu sebeple çalışmada, sosyal çalışmacının birbirinden bağımsız olmayan kişisel ve mesleki gelişiminde sanatın bir imkan/olanak/seçenek olarak katkı sunacağı iddia edilmektedir. Bu sebeple önce sanatın faydalılığı ve güzelliği tartışılıp sanatçı ve sosyal çalışmacı açısından sürdürdükleri faaliyetlerin benzerlikleri gösterilmiştir. Çalışmanın devamında sosyal çalışma ve sanat arasındaki ortaklıkları göstermek amacıyla ilgili oldukları ortak disiplinler -psikoloji, sosyoloji, felsefe gibi- ve kavramlar -empati, eleştirel ve bütüncül düşünme gibi- ele alınarak sanatın sosyal çalışma eğitimi içindeki olan/olması gereken yeri anlatılmıştır.

2. Sanat: Faydalı mı? Güzel mi?

Yaratıcılığa dayanan insan etkinlikleri ‘sanat’, ortaya çıkan ürünler ise ‘sanat eseri’ olarak adlandırılabilir. İnsanın ilgisini üzerine çeken, sanki bir refleks gibi onu sanat eserine yönelten, eserin bizatihi sahip olduğu cazibedir. Sanatın uğraş alanı, gerek sanat eserinin konusu ve nesnesi olarak gerekse onu anlamlandıran alımlayıcı (sanat eserini anlamlandıran, yorumlayan) olarak insandır. İnsanın Yaratan, doğa, diğer insanlar ve kendisiyle olan ilişkisini ve bu ilişki süreçlerinde ortaya çıkan insanlık hallerini anlamaya ve anlatmaya çalışan sanat; insan tarafından gerçekleştirilen, keza insanla tamamlanan bir etkinliktir. Sanat eseriyle alımlayıcı arasında bir etkileşim söz konusudur ve etkileşimin verimliliği alımlayıcının etkinliğiyle mümkündür. Her sanat, icrada ve anlamada incelik, sabır ve özveri isteyen, kişinin kendisinden bir şeyler katması gereken bir etkinliktir. Bu bağlamda sanatçı olmak, bir sanat eseri ortaya koymak ve yaratıcılık nasıl ki bir beceri ve donanım istiyorsa aynı şekilde sanatın alımlayıcısı olmak da belli bir donanım ve yetkinlik gerektirmektedir (Özdemir, 2005).

Bir sanat eseri onu alımlayan insan olmadan eksik kalmaktadır. Sanat; “sanatçı”, “eser” ve “eseri alımlayan” üçlüsünün birleşimiyle tamamlanmaktadır. Eser, sanatçının alımlayıcısıyla irtibata geçmesinde bir araçtır ve alımlayıcı onunla -okuyarak, izleyerek, dinleyerek ya da bakarak- irtibata geçtiğinde ve onu deneyimlemeye başladığında işlevini yerine getirmeye başlamaktadır. Eserin bir başına varlığından söz edilememesinden ve ona varlık ve anlam kazandıranın alımlayıcı olmasından dolayı eser, alımlayıcının öncesi ve sonrasıyla bağlantı halinde olup adeta bir halkanın parçası değerindedir (Göktürk, 2007). Zira öncesiyle kişinin mevcut birikimini, hâlihazırda ise sanat eserini anlamasını etkilemektedir. Sonrasıyla ise gelecekteki sanat eseriyle muhatap oluşuna kaynaklık etmektedir.

Sanatçının sunduğu eser; onun öznelliğinin, özel duyguları ile düşüncelerinin “biçim”e dönüşmesi değildir. Sunulan, insanlık durumunun bir sanat iletisi bütünlüğünde örülmüş gerçeği yahut gerçekleridir. Keats’in “Beauty is truth and truth beauty” (güzellik gerçekliktir, gerçeklik güzellik) sözü geçerliliğini korumaktadır. Ancak bu gerçeğin sunuluş yöntemi, bilimin gerçekleri açıklamakta uyguladığı yöntemden farklı olmaktadır (akt. Göktürk, 2006). Sanat ve gerçek/gerçeklik, biri seçilince diğerinden vazgeçilecek tezat amaçlar gütmeyiz. Gerçekliği bütünüyle dışlayan sanat olmaz, aksine sanat eserinin gerçekliği o eserin estetik etkisine de katkı sunmaktadır (Becker, 2016).

İnsanı ve onun gerçekliğini anlama ve anlatma çabası olarak sanat eserleri, bu çabada önemli bir imkân ve seçenek olarak bulunmaktadırlar. Kısacası bu anlama çabasında, sadece bilim ve aklın verdiği sınırlı bakış açısına alternatif veya yoldaş gerekmektedir. Bu, bilimin de insanı anlamının da yolunu ve sınırlarını genişletmektedir. Sanatın sınırlar ötesi ve kültürler üzeri bir üst dili vardır ve bu dille insan varlığına ve varlık sorunlarına yaklaşmaktadır (Güvenç, 2013). Bu üst dil ise (Göktürk, 2007) bilimin tercih ettiği dilden farklı, kendi içinde tutarlı, insan gerçekliğine başka bir pencereden ışık tutan ve bilimin penceresinden anlaşılabilen hususları açıklayan bir yoldur. Bu sebeple sanat eserleri; dünyadaki mevcut durumlarla değerleri, gerçek deneysel bilgilerle açıklanamayan bir bağlamda ve kurmaca dünyanın kendine özgü tutarlığı içinde yeni ilişkiler halinde sunarlar ve anlatırlar.

Sanatın insanı anlamadaki bu işlevi, diğer insan faaliyetlerinde olduğu gibi somut halde ortaya konulacak bir faydalar listesi değildir. Bir nesnenin işlevselliği tabiatından bağımsız tutulamadığından tabiatı kullanılışından çıkmaktadır. O, ne yapıyorsa odur. İnsan elinin yaptığı her şey, işlevini gerçekleştirmeye uygun bir yapıya sahiptir. Bu sebeple gerçek hayata doğrudan doğruya uygulanacak kullanmalık bilgiler içermediği için bir şiirin, romanın, oyunun, öykünün yadsındığı az rastlanır bir durum değildir (Göktürk, 2006). Bu ön yargı, hatta karşılıklı ortaya çıkan muhafazakârlık, sosyal bilimlere ve sanatsal ürünleri eşit derecede zayıflatmaktadır (Becker, 2016). Bu bağlamda her iki alanın irtibat halinde olması her ikisini de

besleyen, zenginleştiren ve destekleyen bir durum olmakta, uzak durması ise her iki alan için kapalılığa, yeniliğe ve başka bakış açlarına açık olmamaya yol açmaktadır.

Sanatın ve sanat eserinin insanı anlamada/anlatmada işlevselliğinden ve faydalarından bahsedilebilse de bütün bunlardan sanat eserinin didaktik veya ahlak verici olması gerektiği gibi bir sonuç çıkartılmamalıdır. Sanat eserinin iki özelliği “dulce” (zevkli) ve “utile” (yararlı) olmasıdır. Bir eser, bu iki özelliğin hakkını veriyorsa o zaman sanat eserinden söz edilebilir. Sanatın yararlılığı, bir ahlak dersi olması gerekir anlamında düşünülmemelidir. “Yararlı”yı “zamanı boşa harcamamak”, “zamanı öldürme şekli olmamak”, “ciddi bir dikkate layık olmak”; “zevkli”yi ise “sıkıcı olmama”, “görev olmama” ve “ödülü kendisi olma” olarak anlamak gerekir (Wellek ve Warren, 2013).

Bilme eylemine aracılık edebilen sanat, sadece duyular aracılığıyla bilmenin değil, anlama yetisinin de konusudur. Bir sanat eseri karşısında kişi dünyaya bakışının genişlediğini hem kendini hem de dünyayı kavrayışının derinlik kazandığını hisseder. Üstelik sanat eseri bunu sezdirerek yapmaktadır. Yararlı ve zevkli olmak özelliklerini üzerinde toplayan eserler, biri doğrudan, diğeri dolaylı yoldan insana iki şekilde fayda sağlamaktadır. Bunlardan ilki, eser üzerinden eserdeki durumun deneyimlenmesi ve benzer olaylarda eserden esinlenerek çözüm yolu üretebilmek; ikincisi ise eserin terbiye edici yönüyle kendisini dönüştürmesidir (Göktürk, 2006). Sanat eserleriyle gelişmiş bir zevk ve birikim sahibi birey, yaptığı işe farklılığını katmakta, mevcudun sınırlayıcılığını aşabilmektedir. Bu sebeple her sanatsal faaliyet -üreten ve muhatabı için- bir direnme eylemidir. “Peki, neye karşı direnmek?” diye (Pennac, 2014) sorulursa insanın yaptığı işte onu sınırlayan/sınırlandıran, ihtiyaç duyulan yaratıcılığını engelleyen toplumsal, mesleki, psikolojik, duygusal, ailevi, parasal, ideolojik ve kültürel olanlar şeklinde sıralanabilecek bütün sıradanlıklara diye cevap verilebilir.

İnsanı anlamda aracı olan sanat eserinde alımlayıcı, eserin tamamlayıcısıdır ve sanatçının bilgeliğinin bittiği yerde onunki başlamaktadır. Sanatçının yapabileceği tek şey arzu duyulmasını sağlamak ve bu arzuları, sanatının son çabasıyla erişebildiği nihai güzelliğe uyandırmaktır. Ama zihinsel görüş açısının benzersiz yasası (gerçeği başkasında bulamayacağınız, bunu oluşturması gerekenin kendiniz olduğunu belirten yasa) aracılığıyla, bu sanatçıların bilgeliklerinin sınırı olan şey ancak alımlayıcının bilgeliğinin başlangıcı olmaktadır (Proust, 2013). Alımlayıcının deneyimlediği bu durum sanatın, sanat eseri aracılığıyla insanı anlama çabasına insanın gerçekliğine dair bilginin genişlemesi, derinleşmesini sağlayarak kişiye katkı sunmasıdır.

3. Sosyal Çalışmacı ve Mesleki Uygulama ile Sanatçı ve Sanatsal Faaliyetin Ortaklığı

Sosyal çalışmacı ve sanatçı öncelikle bir sürecin üyesi olmak gibi bir ortak özellik taşımaktadırlar. Sanatçı yaratım sürecinin, sosyal çalışmacı ise uygulamanın temel icracısı konumundadırlar. Sosyal çalışmacı uygulama, sanatçı da yaratım için en uygun araçları bir araya getirmekte ve anlamlı bir bileşim oluşturmaktadırlar. Her iki eyleyici için de işin ilk enstrümanı kendileridir ve zanaatkârlığı da gerektiren işler oldukları gibi doğaçlamaya izin verilen veya ihtiyaç duyulan zamanlar da olmaktadır. Bu özellikler sosyal çalışmacıyı ve sanatçıyı birbirine yakın kılmaktadır.

Sanat, geçmişin tekrarı ya da alışılmış ve üretken olmayan düşünme biçimlerinden ziyade yeni olanı ortaya çıkarır. Sanatın sosyal çalışmadaki fonksiyonu rutin ya da sıradan olanın içinde değil, her şeyin diğer her şeyle bağlantılı olmasını sağlayan, dönüştürücü süreç içinde gizlidir. Sosyal çalışmanın normatif yönünün ötesindedir. Sanatta ve sosyal çalışmada süreç bir olayla başlar ve bir özne tarafından sürdürülür (Gray ve Webb, 2008). Sanatta fail yahut özne, sanatçının ve yorumlayıcının kendisi iken sosyal çalışmada da sosyal çalışmacının kendisidir.

Sosyal çalışmayı sanata yakın kılan diğer bir özelliği de insana insan olması hasebiyle değer veriyor olması, hizmet sunarken değerini eksiltmeyip artırması ve insan olmanın tanımının, kendini gerçekleştirmenin önündeki engelleri kaldırmasında bireyin önüne alternatifler sunmasıdır. Kısaca sosyal çalışma ve sanatın herhangi bir dalı, insana biçtikleri değer hususunda paydaşırlar. Sosyal çalışmada sanat yönünün eksikliği açıkça görülemez de felsefi derinliği ve değer boyutu sığ bir hal alabilmektedir. Sosyal çalışma, sanatın sunacağı katkıyla “kafası çalışan ve merhametli” herkesin yapabileceği (Şahin, 1999) bir faaliyet olmaktan çıkıp bilim ve sanat olabilmektedir. Sosyal çalışmanın sanat yönü, değer temelini de destekleyen bir nitelik (Goldstein, 1990) olması dolayısıyla önemlidir.

Hizmet alana bakan yönüyle ise terapötik bir araç olabilen sanatın (Hasgül, 2016) hastalıkların tedavisinde kullanımı eski zamanlara dayanmaktadır. Müzik, drama ve resim dışında dans, yazma, anlatı, tiyatro gibi birçok sanat türü insanların sorunlarının çözümünde farklı alanlarca kullanılmıştır. Bireylere ve gruplara uygulanabilen bu etkinliklerin genel adı sanat terapisi. Sanat materyalleri kullanmak ve yaratıcı süreç, hizmet alanın duygusal çatışmalarını çözümlenmeyi sağlar ve sosyal becerileri, farkındalığı, benlik saygısını artırıp kişinin gerilimini ve kaygılarını azaltır, onların yaratıcı düşüncelerini mümkün kılar, problem çözme becerilerini ve savunma mekanizmalarını geliştirir. Sosyal çalışma uygulaması da bu yöntemlerden faydalanabilmektedir. Alanda kullanılacak sanat terapisi türleriyse müzikle terapi, drama terapi, görsel sanatlar terapisi, tiyatro ve edebiyat olarak sıralanabilir. Bütün bunlar sanatın tedavi edici yönleridir ve hizmet alana faydası ortadadır. Sağlıklı bir terapi sürecinin sürdürülmesinde hizmet verenin etkin rolü her aşamada önem arz ettiği için sanatın bütün bu katkılarının hizmet verene bakan yönü göz ardı edilmemelidir. Ali Songül’ün hizmet alana dönük “sanatın yararları” listesi, hizmet verene de uyarlanabilecek şekliyle “Sanat etkinliklerinde bulunmak yaşamı iyileştirici, tedavi edici etkiler taşır ve sağlıklı ilişkilerin kurulmasına katkıda bulunur. Sanatla; yaratıcılık yeteneği ve kendine güven duygusu gelişir, kendiliğinden/anlık davranışlar daha kolay kazanılır, sosyalleşme hız kazanır, psikososyal uyum desteklenir, kalıplaşmış, saplantılı insan tipi yerine esnek düşünebilen insan tipi oluşmasına katkı sağlar. Sanat, yaşam kalitesini artırır ve kültür yaratır.” (sosyalhizmetuzmani, 2017).

Sanatla kapasitesi gelişen sosyal çalışmacılar, sanat ve sezgiye ait yeteneklerini uygulamada kullanabilirler. Bilimsel bilgi ve sanatı harmanlayan bu sosyal çalışmacıların yaptığı, daha etkin bir uygulama için sanatın ve bilimin birleştirilmesidir. Uygulayıcının uygulamaya getirdiği belirli girdiler hem süreci hem de sonucu etkilemektedir. Sanat; ilişkiler kurmayı, yaratıcı düşünmeyi, şefkat ve cesareti, umutlu olmayı ve enerjiyi, sağlam muhakemeyi ve uygun değerlere bağlılığı kapsamaktadır. Sanat olmadan, bilgi birikiminin değeri az olmakta, bilgi birikimine sahip olmayan sanat da etkili olmamaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2015). Sosyal çalışmacılar, toplumsal olay ve olguları değerlendirirken salt akılcı ve pozitivist bir düşünüşle açıklama yapmakla yetinmemekte ve anlama temelli bir yaklaşım müdahaleye çok boyutluluk katmaktadır. Geleneksel sosyal bilimlerde ve sosyal çalışmada pozitivism ve empirizm gibi yaklaşımlar modernist akımın düşünce şekilleridir. Bu akımlar bilginin sistematik, mantıksal ve salt akılcı bir yöntemle elde edileceğini telkin ederler. Ancak insanı ve toplumu çok yönlü anlamada yetersiz kalan bu yöntem, disiplinlerin gelişmesinde engel teşkil etmektedir. Oysa (Becker, 2016) insanı ve toplumu anlamının ve anlatmanın tek bir yolu yoktur. Pek çok tür, yöntem ve biçim; toplumu anlatmanın tek yolu yerine, arasından seçim yapılabilir farklı seçenekler sunmaktadır.

Sosyal bilim modern dünyaya ait bir bilimdir. Kökleri on altıncı yüzyıla dayanan modern dünyada bilim, gerçeklikle ilgili deneye dayalı, sistemli, dünyevi bilgi üretme uğraşdır. Başlangıçta ve uzunca bir süre, bilim dünyasında iki bilim görüşü hâkim olmuştur. İlki Newton modeli, kesin bilgilere ulaşabileceğini ön gören görüştür. İkincisi de Kartezyen düalizmi denen model; doğa-insan, madde-akıl, fiziki dünya-sosyal dünya ikiliklerine dayanan görüş. Bunlar “iki kültürü” yani bilmenin farklı yolları arasında kesin ayrımı ifade etmiştir. Ayrıca bilim her zaman ve her yerde evrensel doğruları aramak olarak görülmüştür. Sosyal bilimin bilgisini

üretim faaliyetlerini sürdüren disiplinleri isimlendirme 1850-1945 yılları arasında azalarak sürmüştür. Ancak 1945'ten sonra sosyal bilim alanındaki disiplinler artmıştır. Bu ayrılık ve ayrımlar bilim dünyasında, 1950 ve 1960'lardan sonra eleştirilerin odağı olmuştur. Yetmişlerden sonra bu eleştirilere bir de üretilen bilginin evrensellik iddiası ve "Avrupa-merkezciliği" olduğu tartışmaları eklenmiştir. Neticede geçmiş ve bugün için içinde yaşanan sosyal gerçekliği anlamının, ancak çoğulcu bir evrensellekle mümkün olacağı görülmektedir (Gulbenkian Komisyonu, 2014: 22-59). Doğanın açıklanması için doğa bilimlerinde deneysel yasalar, sayısal kesinlikler vardır. Oysa insanın manevi hayatı ancak yorum bilgisinin kurallarıyla anlaşılabilir (Göktürk, 2006). Bu bağlamda bir imkan olarak sanat, yalnızca sosyal çalışmanın değil, insanlık durumunun içsel bir parçası olan ve bilimin kolayca uyum sağlayamayacağı belirsizliği barındırma, aktarabilme ve anlayıp yorumlayabilme erdemine de sahiptir (M-Brawley ve M-B Zorita, 1998).

Postmodernizmin etkisiyle salt akılcı ve açıklayıcı bilimsel bakışla ilgili mevcut eleştiriler artmış, topluma ve insana sadece bilimin içinden bakmanın eksikliği dile getirilmiştir. Modernist düşüncenin hâkim olduğu bilim dünyasında sosyal olayları "açıklamak" önemlidir ve amaç bunu bilimsel araştırma yoluyla yapmak ve evrensel doğrulara ulaşmaktır. Oysa evrensel doğruların olamayacağına, bilimin açıklama değil "anlatılan ve yorumlanan" bir süreç olduğuna da dikkat çekilmelidir (Özgür, 2014). Bu doğrultuda sosyal çalışmanın sanatsal yönüne olan vurgu da zamanın ruhuna bağlı olarak azalmış veya artmıştır (M-Brawley ve M-B Zorita, 1998). Sosyal çalışma kesin ayrımlarla belirlenmiş bir bilgiyle sınırlı tutulamaz. Evrim halindeki sosyal çalışmanın diyalektik olarak peşinden sürüklendiği gerçek, toplumsal yapıyla ilişkilidir. Her yönüyle bu somut gerçek, sosyal çalışma entelektüelinin belirlenmiş kalıplar içinde kalmasını engellemektedir. Sosyal çalışmacı için de asıl mesele, gerçeği en açıklanabilir haliyle kavrayabilmektir (Şeker, 2006). Bu kavrayışında bilimsel bilgi dışında sanat gibi bilgi alanlarına da açık olunması gerekmektedir.

Bilimsel bilginin üretimi ile sanatsal eserin ortaya konması arasında da paralellik ve ortaklıklar bulunmaktadır. Bu konuda Becker'in (2016) belirttiği gibi bilimin sınırları içinde kalan çalışmalar ve sanat eserleri; insanı ve toplumu anlatan birer temsil niteliğindedir. Her iki alan da bu temsili ve yorumları yaparken benzer süreçleri izlerler. Sanatçı da bilimsel çalışma sürdürenler de malzemesini bir süzgeçten geçirirler. Kadrajın/çerçevenin içinde kalanlar kadar dışındakiler, istatistiki tablolara alınanlar kadar dışarıda bırakılanlar vardır. Her iki alanın mensupları da gerçeğin verilerini ilgililerin anlayacağı bir formata çevirirler ve aktarırlar. Film yapımcıları ham görüntüleri düzenler, keser birleştirir ve filmi ortaya çıkarırlar. Bilim insanları da anket çalışmalarını tablolara ve sayılara, keza gözlemlerini alan notlarına dönüştürürler. Sonrasında düzenleme gelir ve temsil edilen durumun/şeyin alımlayan tarafından anlaşılabilmesi için bir düzen içinde sunulur. Düzenleme, seçilmiş öğelerden bir hikâye ortaya koymak ve nedenselliği göstermektedir. Bir galeride resim veya fotoğrafların sıralanışı, bir karakterin davranışının olay örgüsündeki yeri, bir makalenin başlıklarındaki sıralanış vb. hususların hepsi birer düzenlemedir ve aralarında belli bir mantık ilişkisi mevcuttur. Yorum ise son aşamadır ve bir temsil, (sanatsal/bilimsel eser) birisi onu kullandığında ve onunla iletişime geçtiğinde var olur. Zira bu aşamada kişinin eseri yorumlama bilgi ve becerisi devreye girer (Becker, 2016). Temsilleri kullananlar ile üretenlerin buluşma noktası eserdir ve bilginin hem üreticisi hem de kullanıcısı olan sosyal çalışmacıların yetkinliği sanatsal ve bilimsel ürünü değerlendirebilir, yorumlamalarını ve kullanmalarını etkilemektedir.

4. Sosyal Çalışma ile Sanatın İlgili Olduğu Ortak Disiplinler

İnsanı ve toplumu konu edinmeleri bakımından sosyal çalışma ve sanat, bazı disiplinlerden hem faydalanmaktadırlar hem de bahsi geçen disiplinlere katkı sunmaktadırlar. Bu bağlamda sanatın sosyal çalışmacıya sunacağı katkının daha iyi anlaşılabilmesi için sosyal çalışma ve sanatın ilgili olduğu ortak disiplinlerden de bahsedilmesi gerekmektedir.

Psikoloji; insan davranışlarını inceleyen, bireyi ve bireyin davranışlarını anlamayı ve anlamlandırmayı hedefleyen bir disiplindir. Sosyal çalışma da sosyal işlevler üzerine odaklanırken birey ve toplumun etkileşimiyle ortaya çıkan sorun ve ihtiyaçlarla ilgilenmektedir. Sosyal çalışma açısından bir müdahale makro düzeyde olsa bile ilk ve öncelikli muhatap bireydir. Çünkü toplumsal bir değişim bireysel değişim/bireylerin değişimi olmadan gerçekleşmemektedir. Kısaca her iki disiplin insanın düşünme ve hissetme sürecini araştırmaktadır (Yıldırım ve Yıldırım, 2008). Sanat ve sanat eserleri, insan tekini anlamının (alımlayıcının bağlamında) ve anlatmanın (sanatçının bağlamında) yollarından biridir.

Sanat eseri insanın bastırılmış duygularını, hayallerini ve korkularını yansıtmının aracıdır ve bu durum kurgu eserlerden en soyut sanat eserlerine kadar geçerlidir. Aynı şekilde anlatı sanatlarından öykü, tiyatro ve romanların bilgi edinmeyle ilgili bir değeri de psikolojiktir. Bu bağlamda insan psikolojisi ile ilgili profesyoneller de romancıların insan tabiatı hakkında psikologlardan daha fazla şey öğretebileceğini söyleyerek Shakespeare, Ibsen ve Balzac gibi yazarları kaynak olarak tavsiye etmektedirler (Wellek ve Warren, 2013). Sanat ve sosyal çalışma insanı kendisiyle yüzleştirir, "İnsan nedir?" sorusunu sordurtur ve cevap verilmesine, verilen cevapların gerçekleştirilmesine aracı olur. Kurgu eser ister öykü, roman veya oyun olsun, bir durum veya olay anlatsın, belirgin öge insandır ve olaylar onun başından geçmektedir. İnsan tekinin tutkuları, istekleri ve eylemleri esere yansımaktadır (Özdemir, 2005). Gerçek hayatın birebir kopyası olmasalar da yansımaları olan kurmaca karakterler aracılığıyla kişi, farklı insan hallerini ve ilişkilerini görmek imkanını bulabilmektedir. Bu da sonsuz çeşitlilikteki hizmet alan gruplarına ve kişilere dair bilimsel bilgiyi tamamlayıcı bir bilgi birikimini oluşturabilmektedir.

Sosyoloji insan ilişkilerini ve toplumsal davranışları konu edinen bir bilim dalıdır. Sosyal çalışma ve sosyoloji insanların birlik içerisinde nasıl hareket ettikleriyle ilgilenmektedir (Yıldırım, 2007). Sosyal çalışmanın en önemli özelliklerinden biri topluma yönelmiş olmasıdır. Sosyal çalışmayı sosyolojiyle bağlantıda tutan iki sebep vardır: Bunlardan birincisi, insanı bütün olarak ele alan sosyal çalışmanın çevreyi göz önünde bulundurması ve sosyo-ekonomik etmenleri de hesaba katmasıdır. İkincisi, ortamın sorunu çözmeye uygun bir hale getirilmesi için sosyal çalışmanın toplumsal değişim yönünde uğraş sarf etmesidir (Kongar, 2007). Sosyal çalışma için sosyoloji, sadece sistem teorisi ve çevresiyle birlikte birey yaklaşımına indirgenemeyeceğinden sosyoloji sosyal çalışmanın merkezindedir (Akbaş, 2003). Zira sosyal çalışma, bireyin toplumla temas ettiği noktada ortaya çıkan sorunların çözümü ile ilgilidir.

Toplumsal kurumlar, değerler, kültür, toplumsallaşma, toplumsal sınıf/gruplar, toplumsal değişme, kentleşme sosyolojinin ve sosyal çalışmanın alanına girmektedir. Toplumdaki aile, din, eğitim, siyaset, ekonomi ve hukuk gibi sosyal kurumlar, değişerek varlıklarını sürdüren yapılardır. Toplumsal değişme ise bütün diğer başlıkları kapsayan bir gerçekliktir (Yolcuoğlu, 2012). Sosyoloji ve sosyal çalışma, bu konularda problemin tespiti, kaynağı ve çözümü konusunda bilgi alışverişi yapabilmektedirler.

Kurgusal sanat eserleri bağlamında ise edebiyat ve sosyal çalışma arasındaki ilişkinin temel dayanağının insanın içinde yaşadığı toplumu, toplumdaki değişme ve gelişmeyi konu edindikleri görülmektedir (Öksüz, 2012). Her yazınsal metin, kendisini çevreleyen toplumsal ve kültürel ortamdan öğeler barındırmakta, metindeki kahraman veya ikinci dereceden kişiler, birtakım toplumsal ölçüleri yansıtmaktadır. Yazınsal bir ürün, içinde bulunduğu toplumdan bağımsız değildir ve büyük ölçüde sosyal bir gerçeklik olan hayatı canlandırmaktadır. Film, tiyatro oyunu, öykü vb. sanat eserlerinde anlatılan olay ve olgular sadece anlatıldıkları eserdeki kişilere özgü değil, onlar gibi kişiler ve olaylar hakkında da bir nevi genel doğruyu içermektedir (Wellek ve Warren, 2013). Örneğin bir sanat dalı olan sinema ve sinema eseri, kısmen bile olsa toplumsal gerçekliği içerir. Bu sebeple sinema da sosyal çalışma gibi insan yaşamına dokunur. Sinema eseri, içinde sosyal çalışmadan öğeler barındırır (Yılmaz ve Zengin, 2019). Bir hikâye barındıran eserlerde hikâye tipik ve evrensel olanı sunar. Tipik cimri (Cimri), tipik

hayırsız kız evlatlar (Kral Lear, Shakespeare ve Goriot Baba, Balzac)... Bu tiplerin oluşturdukları gruplar, sosyolojinin alanına girmektedir. Eser, tek bir özel hayatla ilgileniyor gibi görünse de aslında her yerde, her zaman yaşananla ilgilenmektedir (Botton, 2011). Eser, toplumun tasvirini yaparken kuru, didaktik, sanatsallığından ödün veren bir yapıya bürünmez. Tasvir edişin, tamamen sosyolojik olduğu iddia edilemeyeceği gibi sosyolojinin dışında olduğu da söylenemez, pek çok eserin “sosyolojik” içeriği olduğu ise bir gerçektir (Becker, 2016).

Felsefe, sosyal çalışma ve sanatın ilgili olduğu bir diğer ortak alandır. Bir sanat eseri tıpkı felsefi bir eser gibi varlık karşısında konum alır. Felsefenin daha soyut ve kavramsal olarak ele aldığı konular ve kavramsallaştırmalar, sanat eserlerinde daha somut olarak görülebilir. Her iki alan da mevcut olana bir itiraz, eleştiri ve yeni bir tekliftir (Gündoğan, 1999). Felsefedeki sorulardan biri insan “ne”dir ve bu sorunun cevabını vermek; “İnsanın ihtiyaçları nedir ve nasıl giderilir?”, “Sorunları nedir ve nasıl çözülür?” sorularının da cevabını vermek demektir. Bilim ile felsefe arasında birbirini besleyen bir ilişki bulunmaktadır (Tomanbay, 1999). Felsefe; insana, olgulara ve olaylara bütünlük içinde bakmayı sağladığından aralarındaki ilişki anlaşılabilir. Sosyal çalışmanın bünyesindeki bilimsel ve mesleki çalışmalar; felsefe alanından beslenen düşünceler, sosyal bilimlere özgü yöntem, yaklaşım, kuram ve bilgilerle nicelik ve nitelik kazanabilmektedir (Cılga, 2012).

İnsan uğraşları; felsefe, sanat ve bilim olarak üç temel alanda gruplandırılabilir. Bütüncül bir bilgi sahibi olmak isteyenlerin bütün bu faaliyet alanlarından faydalanması gerekmektedir. Sanat da bilme faaliyetinin içinde yer almaktadır. Sanat ve felsefe gibi iki uğraş birbirine yaklaştıran ilk şey “dil”dir. Her bir sanat dalı kendi dilini oluştursa da şiir gibi edebiyatta da dil doğrudan ifade aracıdır. Her iki uğraş alanının da kendini ifade aracı olduğundan filozof ve sanatçı, aynı zamanda iyi birer dil işçisidirler. Alanlarındaki başarıları, dile olan hâkimiyetleri ile orantılıdır. Sanat eserleri aracılığıyla gelişen dil bilinci ve zevki dili kullanma yetisini, felsefi etkinliği destekleyerek sosyal çalışmanın kuramsal ve kavramsal çalışmalarına yardımcı olabilecektir.

5. Sosyal Çalışma ile Sanatın Ortak Kavramları

Çalışmanın bu bölümünde hem sosyal çalışma hem de sanat için önem arz eden empati, bütüncül düşünme, farkındalık ve eleştirel düşünme kavramları ele alınacaktır.

5.1. Empati

Türkçe “eş duyu” veya “duygudaşlık” denilen empati terimi, köken olarak Yunanca “empathia”dan gelmektedir. Bir kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması ve bu durumu ona iletmesine “empati” denir. Psikoloji literatüründe, empati kavramı ilk defa 1897’de Lipps tarafından kullanılmıştır. Almanca “einfühlung” olan kavram, bir nesneyi incelerken ve gözlemlerken kişinin kendini nesneye yansıtması ve nesneyle arasında bir özdeşim kurması olarak tanımlanmıştır. Empati öncelikle insanın karşısındaki bir nesneyi algılayışında ortaya çıkmış, sonraki çalışmalarda insanların algılanmasında da aynı durumun ortaya çıkabileceği, insan için üç tür bilgi olduğu söylenmiştir. Bunlar nesnelere, kişinin kendisine ve diğer insanlara ilişkin bilgilerdir. Empati üçüncü tür bilgi düzeyinde ortaya çıkmaktadır. ‘Empati kuracak kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyması ve olaylara onun bakış açısıyla bakması; empati kurmuş sayılmak için karşıdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru anlamış olmak; empati kuran kişinin zihnindeki empatik anlayışın, karşıdakine iletilmesi’ olmak üzere üç öğeden oluşmaktadır (Dökmen, 2013).

Psikolojik terapide, “empatik anlayış” ve “empatik olma” deyimleriyle karşılaşılmaktadır. Empatik anlayış, terapistle hasta arasında gelişen süreçte terapistin ait olan kısmı ve terapistin anlayış düzeyini ifade etmektedir. Rogers tarafından geliştirilen danışan-merkezli

psikoterapide empati, terapiler için bir ön şart olmaktan ziyade temel niteliklerdir. Terapist, tedavi edici bir tutum takınmayıp hastaya yönelmeye ve onu anlamaya çalışmaktadır. Davranışçı-bilişsel terapilerde empati, hastayla terapist arasında iyi bir iş birliğinin kurulabilmesinde yardımcı unsurdur (Ersoy ve Köşger, 2016). Sosyal çalışmada ise uygulama esnasında bireylerle çalışmada ortaya çıkan empati, tek başına terapötik bir araç değildir ama sorun çözme sürecinde sosyal çalışmacının hizmet alanla iyi bir iletişim kurmasında destekleyicidir. Sosyal çalışmacının empati yapmada yetersiz olduğu uygulamalarda, istenen yardım ilişkisi kurulamamaktadır (Tuncay ve İl, 2009). Sosyal çalışmacı ile hizmet alan arasında sağlıklı ilişki empatiyi merkeze koymakla mümkün olmaktadır. Yapılan çalışmalar empati yapma becerisi olanların, yardım etmede daha istekli olduklarını göstermiştir. Çünkü empati yapabilen kişi zor durumda olan kişinin duygularına ve düşüncelerine ortak olmakta, böylece yardım etme isteği duymaktadır (Serpen ve Hasgöl, 2015). Diğer bir insanın hissettiklerinin ve düşündüklerinin bütünüyle anlaşılması mümkün değildir. Ancak sosyal çalışmacı hizmet verdiği bireyi anlamak maksadıyla bu yetkinliğini en yüksek seviyeye taşımaya çalışmalıdır (Sheafor ve Horejsi, 2015). Empati; empatik eğilim ve empatik beceri olarak iki boyutta ele alınabilir. Empatik eğilim, kavramın duygusal boyutunu oluşturmada, kişinin empati yapma potansiyelini göstermektedir. Empatik beceri de empati kurabilmeyi ifade eden mesleki bir donanımdır ve geliştirilebilmektedir (Tuncay ve İl, 2009). Bu bağlamda sanatla terbiye olmuş bir zihnin; keza farklı hayatlara, insan tiplerine, karakterlerine, çeşitli ruh hallerine tanıklık etmiş bir insanın empati kurması çok daha kolay olacaktır.

Sanatın var oluş amaçlarından biri insanı anlatma çabası olarak tanımlanabilir. Bir sanat eseri karşısındaki insan, yani eserin alımlayıcısı, eserden yola çıkarak veya eser aracılığıyla insanı anlama çabasına girişmektedir. Kişi, eserde sunulan değişik yaşantılarla özdeşleştikçe başlangıçta kendisi için bilindik olmayan insanlık durumunu sanat eserinin incelikleriyle görmeye başlamaktadır ki bu, sanatın empatik yönüdür. Empati duygusu, farklı tecrübeler ve hayat tarzlarına açık olmakla edinilebilir. Filmler, öyküler, romanlar, fotoğraflar ve tiyatro oyunları şahit olunan hayatlar, karakterler ve olaylar birer hayat birikimi sunar. Bu süreç sonunda kişi kendisine yabancı hayat tarzlarını eserin güdümü aracılığıyla özümlemeler, geleceğe ve geçmişe bakışını değiştirir. Bir sanat eserinin aydınlatıcılığı bu etkisinden kaynaklanmaktadır (Göktürk, 2007).

5.2. Bütüncül Düşünme

İnsan çok yönlü bir bütün olduğundan insanla ilgili sorunlar da çok yönlülük sergilemekte ve sadece bir yönüyle bakmak insanı anlamaya yetmemektedir. Her bakış açısı, insana dair yalnızca bir gerçekliği verdiği için önemli olan, bütünü yakalamaktır (Özcan, 2016). Sosyal çalışmanın bireye, durum/çevresi içinde birey anlayışıyla bakması; aynı şekilde bireyi biyo-psiko-sosyal ve tinsel varlık olarak görmesi bütüncül bir bakış açısı ve düşünmeyi gerektirmektedir. Sosyal çalışmanın kuşatıcı bakışı, bir görev niteliğindedir ve onun ayırıcı özelliğidir. Birçok meslek insanın tek bir boyutuna yoğunlaşmaktadır. Doktorlar insanın öncelikle fiziksel iyiliğine, öğretmenler entelektüel gelişimine odaklanmakta, psikologlar duygusal ve bilişsel süreçlerle ilgilenmektedir. Sosyal çalışma, özel bir yere sahiptir ve insanla bütün olarak ilgilenmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2015). Parçacı bakış açısı, insanı ya sadece fiziksel veya psikolojik yönü olan bir varlık olarak algılamakta ve bireyi ya toplumdaki bağımsız yahut toplumun içinde, toplumun bir ürünü olarak görmektedir. İnsanı ve sorunları anlamada “ya o ya bu” diyen değil “hem o hem bu” (Özgür, 2014: 23) diyebilen, seçenekleri gören bütüncül düşünmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

Sosyal bilimler; insan davranışları, düşünceleri, duyguları, gelişimi, çevre algısıyla ilgilenmektedir. Sosyal çalışmada ise problem daha karmaşık bir hal almakta ve sosyal çalışma insanları eşsiz kılan niteliklere odaklanma ihtiyacı duymaktadır. Bu durum, pozitif bilimlerde olduğu gibi tüm insanlar için geçerli olacak bir genellemeyi engellemektedir ve bilim-sanat tartışmalarında tek taraflı bir savunuyu zorlaştırmaktadır. Sosyal çalışma uygulamaları;

bilim/sanat, mantık/sezgi, sistematik ve sistematik olmayan bilginin bir arada bulunmasını gerektirmektedir (Erol, 2016). Bilimin sınırları içinde kalan bilgi; olgu ve olayların “nasıl” sorusuna cevap vermektedir. Alan dışı faaliyetlerden sayılabilecek sanat, “niçin” sorusuna cevap aramaya yardımcı olmakta ve sanatla genişleyen zihin, “nasıl” ve “niçin”i birlikte düşünebilmektedir.

Bir sanat eseriyle ilgili olmak tümevarımsal düşünmek, bireysel durumlardan genel bir kural çıkarmak; tasımlamak, eski düzgüleri ve yenileri varsayım yoluyla deneye vurmak; tümdengelimsel düşünmek, bir düzeyde kavramanın, başka bir düzeyde sanatsal olguları belirleyip belirlemeyeceğini denetlemek demektir. Böylece, bütün çıkarım yolları iş başındaki insan, geniş açılı bir anlama çabasına yönelmektedir (Göktürk, 2007). Sanat eseri üzerinden ve aracılığıyla başlayan çok yollu düşünme, bütüncül düşünmenin hem yolu olmakta hem de yolunu açmaktadır. Sanatsal eserler; görülenleri anlamayı, kavramayı ve kavramsal ve pratik olarak zaten bilinen şeyi hayalde canlandırmayı sağlamaktadır. Çeşitli nokta ve çizgilerden oluşmuş bir kara-kalem resmi, içinde figür ve yüzler saklayarak hep göz önünde dururken ancak kişi onları bir bütün olarak gördüğünde anlamlı bir bütün oluşturmaktadır (Wellek ve Warren, 2013). Resim örneğinde olduğu gibi bir insanın hikâyesi, parçalı durumdayken ancak kişi onu bütün olarak görmeye başladığında bir anlam ifade edebilmektedir. Karşılaşılan bir vakada, hizmet alanın problemini biyo-psiko-sosyal-tinsel bütünlüğü içinde bütün parçalarıyla görebilmek çözümü kolaylaştırmaktadır.

5.3. Yaratıcı Düşünme

Yaratıcı düşünme elde bulunanlarla yeni nesnelere-kavramlar üretebilmek yetisidir. Yaratıcılık, bilişsel bir kılıcının gerçekleştirdiği ve sonucunda yeni ve kullanışlı olan bir yaratım sunan içsel bir süreçtir ki çeşitli olguların ve bilgilerin, orijinal fikirlerin ortaya çıkması için birleştirilmesidir (Uzun, 2009). Sosyal çalışmacılar, belli başlı durumlar ve belirli müracaatçı gruplarıyla çalışabilmek için geniş bir yelpazede harmanlanmış ve rafine edilmiş özel bilgiye gereksinim duyarlar. Bütün bu bilgileri mesleki uygulamaya aktarırken çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiyi “yaratıcı” ve “yenilikçi çözümler üretebilecek” biçimde kullanabilme becerisi önem taşımaktadır (Yolcuoğlu, 2012).

Her insan apayrı bir dünyadır ve her müracaatçının problemleri, içinde bulunduğu durum ve çözüm yolları birbirinden farklı olmaktadır. Her cevap her soruya, her çözüm her soruna uygun düşmemekte, eldeki cevaplar ve çözüm yolları kimi durumlarda işlevsel olamamaktadır. İnsanların sonsuz çeşitlilikteki problemleri, mevcut çözüm yollarını arttırmayı gerektirmektedir. Her müracaatçının durumu kendine özgü ve sürekli değişim halinde olduğu için yaratıcılık önem arz etmekte ve etkin sosyal çalışmacıların, sıklıkla yaratıcı insanlar oldukları görülmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2015). Yaratıcılık, insanların alışkanlıklara ve rutinelere kapılmasına engel olan, mekanik, rutinleşmiş uygulamadan kaçınmayı sağlayan düşünsel becerilerdendir. Yaratıcılığın olmaması, kalıpların eleştirel süzgeçten geçirilmeksizin benimsenmesine sebep olur. Durumlar ve vakalar arasındaki önemli farklılıkları değerlendirmede başarısız olmak, birbirinden farklı insanları ve kalıpları standartlaştırmak yaratıcılığın eksikliğindedir (Thompson, 2016). Sosyal çalışmacı, uygulamaya kişisel yaratıcılığın katkı sunar (Kongar, 2007). Farklılıklar içindeki şartların ortaya çıkarttığı bir meslek, sürekli farklı düşünmek, farklılıklara açık olmak, farklı çözümleri üretmek ve bunun için yaratıcı olmak zorundadır (Tomanbay, 1999).

Yaratıcı düşünmenin, doğuştan gelen yönü yanında geliştirilebilir vasfı itibarıyla daha ziyade sonradan edinilen bir yetenek olduğu söylenebilir. Yaratıcılık; esneklik, hayal gücü ve düşüncede değişime açık olmayı gerektirmektedir. İnsanlar çözülemeyen sorunları kendilerine yüklenen bazı sınırlamaları esneterek çözebilmekte, sanat bizzat yaratıcı bir süreç olarak bu esnekliği geliştirmektedir. Belli düşünce kalıplarının dışına çıkmayan, çok seçenekli düşünmeyen, hayal kurmayan/kuramayan bireylerin, farklı sorunlar karşısında farklı çözüm

yolları bulması zorlaşmaktadır. Sanat ve sanat eserinin kendisi, bunlarla ilgili insanların en belirgin özelliği ve sanatın varlık nedeni hayal gücüdür. Tıpkı gerçeklik gibi aklın ve bilimin sınırları bulunmaktadır ama tahayyülün, ister istemez sanatın da sınırları bulunmamaktadır. Sınırlarının olmaması sorumsuzluğundan değil, aksine ciddiyetinden kaynaklanmaktadır. Tahayyül, sanatın en temel ilkesi, bireysel özgürlüğün teminatı, insan olmanın sınırlarını genişleten güçtür (Cündioğlu, 2014). Hayat da doğaçlama alanı sonsuz olan sanatsal bir kompozisyondur (M-Brawley ve M-B Zorita, 1998). Sanat eseri bu sayede alımlayanını beslerken hayal gücünü tetikler ve yaratıcı düşünmenin ihtiyaç duyduğu ivmeyi kazandırır.

5.4. Eleştirel Düşünme

Sosyal çalışma, değişim ve gelişme olguları üzerinde özellikle durarak ve mevcudu eleştirerek değişimi sağlayabilmektedir. Eleştirilmeyen bir durum, olgu, olay değişime uğramaz. Değişimi yaratan ve devam ettiren eleştirel bakıştır/düşünüştür. İnsanların iyilik hallerini sağlamak için zorlukları ortaya çıkaran toplumsal şartları tanımlamak, onlara karşı çıkmak ve onları değiştirmeye çalışmak sosyal çalışmanın ayrılmaz bir parçasıdır ve eleştirel düşünmeyle mümkündür.

Müdahale aşamasında eleştirel düşünme, önemli kelime ve kavramların kullanımını, tanımlarını açıklığa kavuşturabilmek; iddia veya açıklamanın tutarlılığını kontrol edebilmek; çatışmalardaki mantıksal hataları görebilmek gibi becerileri içermektedir. Daha önceden oluşturulmuş kavramsal çerçeveler ve çözüm yolları oluşturulduğu döneme göredir. Eleştirel düşünceye sahip sosyal çalışmacı, mevcut yöntemlerin söz konusu durum için uygun olmadığını fark ettiğinde yeni bilgilere yönelmektedir. Ters bir durumda olanlar mevcut verili bilgiyi eleştirmeden kabul etmeye daha yatkındırlar (Sheafor ve Horejsi, 2015). Sosyal çalışmanın başarısı, siyasal alanda devletin ve toplumun demokratik, eşitlikçi olmasına ve bu ortamı sağlamak için gereken değişimi yaratmasına bağlıdır. Böylesi toplumlar için açık görüşlü, eleştirel düşünebilen bireyler birer ihtiyaçtır. Bu anlamda eleştirel düşünce hem ihtiyaç duyulan hem de hedeflenen böyle bir devlet ve toplum yapısını, toplumun özgürleşmesini ve gelişmesini sağlayabilir. Özgürleşen ve topluma karışan bireyin döneceği toplumun yapısı da önemlidir. Çünkü "burada önemli olan şey kişilerin ya da grupların tekrar toplum içine girebilmelerini sağlamak için çalışırken diğer taraftan da onları toplum dışı bırakan sistemlerin neler olduğunun çok iyi anlaşılması ve dönecekleri toplumun nasıl bir toplum olacağına belirlenmesi" (Çoban ve Buz, 2008: 81) ve bunun sağlanmasıdır. Eleştirel düşünceyle desteklenmeyen bir uygulama kendisini tekrar etmenin ötesine gidemeyerek zamanın gerisinde kalabilir. Oysa eleştirel düşünme kişiye bir sorunun çözümünün sadece bir yolu olmadığını, başka çözümlerinin de olduğunu göstermektedir. Mevcut bilginin otoritesini kırabilen eleştirel düşünce, müdahalenin değişime uygunluğunu sağlamaktadır.

Eleştirel bakış, eser karşısında pasif bir şekilde kabul etmeyi değil, eksikliklerini görecektir şekilde esere bakmayı içermektedir. Eserlerdeki ön yargıları ve eğilimleri belirlemeye yönelik çalışmalar yapma ve bu amaçla farklı görüşleri yansıtan eserleri inceleme ve tartışma, eleştirel düşünme beceri ve eğilimlerinin kazandırılmasında etkilidir. Eleştirel düşünme, disiplinlerarası düşünmeyi ve bilgi ilişkisi kurmayı gerektirmektedir (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006). Eleştirel düşünce, mevcudu anlayabilme, değerlendirebilme, yeni seçenekler oluşturabilmeyi içerdiğinden; yoğun çalışmayı, kararlı ve istikrarlı olmayı gerektirmektedir (Freire, 1998). Eleştirel düşüncenin geliştirilebilir olduğu araştırmalarda gösterilmiştir. Katı tutumlu olarak yetiştirilmiş olmak, belli grup veya düşüncelerle özdeşleşmek, önyargılı olmak, yeterli zihinsel güce sahip olmamak, başkalarının kendisi yerine düşünmesine alışkın olmak, eleştirel düşünceye engel oluşturmaktadır (Şenşekerçi ve Bilgin, 2008). Bir sanat eseri, oluşturduğu dünyayla mevcut durumu ya eserine yansıtır ya da olan üzerinden değişmesi gerekenleri, olması gerekeni sunarak eleştirel bir tavır takınabilir. Böylece eser, eleştirel düşüncenin gelişmesine, geliştirilmesine aracılık eder. Eleştirel düşünme becerisini kazanan bireylerin, sadece ders kitapları çerçevesinde değil; yazılı ve görsel iletişim araçlarından, toplumdaki

kanaat önderlerinden, her türlü yazılı ve sözlü araçlardan gelen bilgileri, mesajları (Özensoy, 2011) eleştirel bir gözle değerlendirecekleri öngörülebilir.

5.5. Farkındalık/ Öz Farkındalık

Farkındalık iç gözlem yapabilme, duygularla iletişim halinde olma, kendini bir birey olarak değerlendirebilme (Thompson, 2016) becerisidir. Sosyal çalışmanın bazı kavramları, bireye/topluma, hizmet verene/alana bakan yönleriyle çift taraflılık arz etmektedir. Farkındalık veya öz farkındalık da böyle bir kavramdır. Topluma dair farkındalık, içinde yaşanan toplumun sosyo-kültürel özelliklerini görmeyi, anlamayı; farkındalığın bireye bakan yönü ise bu özelliklerin bireyin probleminin oluşumuna etkisini, çözümüne katkısını görebilmeyi içermektedir. Hizmet alana dair farkındalık; hizmet alanın durumunu, avantajları ve dezavantajları görebilmeyi ve değerlendirebilmeyi ifade eder. Hizmet verenin sahip olduğu öz farkındalık, kendisini güçlü ve güçsüz yanlarıyla görebilmeyi anlatmaktadır. Sosyal çalışmada sürecin önemli bileşeni ve kaynağı uygulayıcının kendisidir. Bu durum “benliğin kullanımı”dır ve kişisel kaynaklardan gelen şeylerin ne kadar kullanıldığıyla ilgilidir (Thompson, 2016).

Öz farkındalık, sosyal çalışmacının müracaatçıya hizmet verme esnasında verdiği hizmeti destekleyen veya engelleyen faktörleri ve kendisinin eksik, zor veya güçlü taraflarını bilmesini sağlayarak müdahaledeki başarısını etkilemektedir. Bu sebeple güçsüz veya negatif bir özelliği değiştirebilmeli, değiştiremiyorsa da öz farkındalık sayesinde bu özelliğini sürece ve hizmet alana yansıtılmaya çalışmalıdır. Öz farkındalık kişinin kendi inançlarının, değerlerinin, tutumlarının ve alışkanlıklarının; uygulamasını, kararlarını ve davranışlarını nasıl etkileyebileceğini doğru bir şekilde algılayabilmesidir (Sheafor ve Horejsi, 2015).

Gelişmiş öz farkındalık; bir bireyin, başkalarına yardım edebilme ve danışmanlık yapma yeteneğini önemli ölçüde artırır. Çünkü kendinin farkında olmak, yapabileceklerinin ve yapamayacaklarının da farkında olabilmektir. Eğitimsizler, sosyal çalışma öğrencilerini eğitirken giderek artan bir şekilde diğerlerine en iyi danışmanlık veren öğrencilerin kendilerini bilen, öz farkındalığa sahip öğrenciler olduğunu tespit etmişlerdir (Zastrow, 2015). Sosyal çalışmanın ilk icra aracı sosyal çalışmacının kendisi olduğundan meslek hayatında her bir kişi; kendi görüşlerini, düşüncelerini, yargılarını mesleğine yansıtılabileceğini unutmamalı ve uygulamaya etki edecek yargılarının neler olduğunun ve mesleki hayatlarına ve ilişkilerine nasıl yansıdığına farkında olmalıdır. Bu farkındalık zor ama gereklidir ve belki bir hayat boyu mesleğe eşlik edecektir. Bu sayede uygulayıcı kendi güçlü yanlarını keşfedebilir, eksiklerini en aza indirebilir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008). Farkındalık, müdahil olmanın bir önceki basamağı olduğundan beraberinde sorumluluğu da getirir ve değişimi içerir. Farkına varılan, öncelenen bir konuda duyarsız kalmak insan doğasına aykırı bir durumdur.

Yorumlama sürecinde yorumlayıcı sadece sanat eserine müdahale etmez, bizzat kendisine müdahale de gerçekleşir. Sanatçının dünyasıyla sağlıklı irtibat kurabilmek için yorumcunun önce kendi dünyasını dönüştürmesi gerekir. Bu teşebbüs ise onun tüm hayatını etkileyecektir. Çünkü iç dünyada duvarları yıkmanın dış dünyada ödenmesi gerekli bir maliyeti vardır (Cündioğlu, 2014). Sanat eseri de bu duruma aracılık eder ve kişinin kendisinin güçlü, zayıf, eksik yönlerini keşfetmesini sağlayabilmektedir.

Sosyal çalışmayı anlamamanın yolu, sosyal çalışmanın bir süreç olduğunu ve bireyle/grupla/toplulukla çalışmada çalışılan insanlarla uygulayıcı arasında bağlantı dizileri bulunduğunu görmektir. Hizmet, bir hizmet paketi veya sosyal çalışma sükelerinin hayatlarında ayrı bir dönem olarak görülmez. Birbirinden ayrık gibi duran olaylar, sosyal çalışmacının bakış açısıyla birbiriyle ilintili bir sürece dönüşmektedir. Süreç olması, uygulamanın çıktılarının yanında uygulamanın nasıl olacağına odaklanmaktır. Süreç fikri sosyal çalışmacıya, olayların nasıl bağlantılı olduğunu anlamada ve bir hikâye/anlatı yaratmada yardımcı olmakta ve zamansal bir dizilimi ifade etmekten çok olgusal bir dizilimi ifade etmektedir. Süregelen

bağlamların zorunlu olarak gelişme gösterdikleri anlamına gelmez ve uygulamaya farklı etkenlerin katılabilmesine izin verir (Adams vd., 2015). Tüm süreç içinde sanatın kazandırdıkları doğrudan veya dolaylı, hizmet alana veya verene bakan yönüyle etki etmektedir. Eleştirel düşünme öncelikle farkındalık gerektirmekte, eleştirel düşünen bir zihin eleştirdiğini değiştirmek ve yerine yenisini koymak için alternatifler üretmektedir. Bu üretim yaratıcılığı beslemektedir. Tüm bu kavramlar birbirinden kopuk olmayıp bilakis birbirini tamamlamakta ve kapsamaktadır. Bu kavramlar sosyal çalışma alanında kullanıldıkça birbirini besleyerek doğurgan bir döngüye dönüşmektedir.

6. Sosyal Çalışma Eğitiminde Sanat

Sosyal çalışma eğitiminde sanatın varlık sebebi, bir terapi aracı olarak uygulama bilgisi çerçevesinde verilebilmesidir. Diğer sebebi de bu çalışma boyunca savunulduğu şekliyle sosyal çalışmacının bizzat kendi gelişimine yapacağı katkıdır. Sanatın bir imkân ve bir seçenek olduğu bilgisi ve bunun içselleştirilmesi eğitim sırasında öğrencilere verilerek eğitim sonrası da hayat boyu eğitim doğrultusunda kişisel ve mesleki gelişimin bir parçası olması sağlanabilir.

Sosyal çalışmada sanata niçin ihtiyaç duyulduğu sorusuna üç kategori üzerinden cevap verilebilir. Bu cevaplar, sanatın hizmet alanlara, sosyal çalışmacılara ve sosyal çalışma araştırmalarına katkıları ile ilgilidir. Bu bağlamda sosyal çalışmacılar sanata ihtiyaç duyarlar çünkü sanat; sosyal çalışmacıların çok yönlü kimliğini besler, sosyal çalışma bilgisinin mikro ve makro düzeyleri arasında, sosyal çalışmacı ile hizmet alan arasında, duygu ve biliş arasında bağlantı kurar. Ayrıca uygulayıcılarının farklı bilme ve anlama yollarını teşvik eder, bütünleştirici bir perspektif sunar, anlam oluşturmaya yardımcı olur. Bunların dışında sosyal çalışmacının mesleki tükenmişlik yaşadığı noktalarda kendini sağaltmasında kendi kendine sürdürülebilir yöntemler sağlar (Huss ve Sela-Amit, 2018). Sosyal çalışmacıların sanata niçin ihtiyaç duyduğunun/duyacağını cevabı, sosyal çalışma eğitiminde sanatın niçin yer alması gerektiğinin de cevabıdır.

Bilgi, beceri ve değer öğeleri, sosyal çalışma uygulaması gibi eğitimin de temelini oluşturmaktadır. Bu üç öğeye karşılık gelebileceğini söyleyebileceğimiz “sanat, zanaat ve disiplin” (M-Brawley ve M-B Zorita, 1998) öğeleri içinde sanat değer temeliyle doğrudan ilişkilendirilebilir. Eğitimde, değer temeli ile ilgili “duyuşsal boyut”un (Yılmaz ve Zengin, 2019) gelişmesi, empati, yaratıcı düşünme ve farkındalık kazandırmak için sanata/sanat eserlerine yer verilebilir.

Sosyal çalışmanın bilgi temeli, kendi uygulamasından gelen bilgi ve sosyal bilimlerin diğer dallarından gelen bilgiden oluşmaktadır. Sosyal çalışmanın teorik çerçevesi disiplinlerarası bir yaklaşıma dayanmaktadır. Sanatın sosyal çalışma eğitimine sunacakları da bu disiplinlerarası yaklaşım bağlamında değerlendirilebilir. Böylece sosyal çalışma eğitiminin sanarla desteklenmesiyle bilgi tabanında karşılaşılabilecek sınırlamalar da aşılabilir (Leonard vd., 2016). Zira sosyal çalışmanın bilgi temeli; bilim, sanat, sezgi, sistematik olan/olmayan bilgiden oluşmuş bir “kolaj” niteliğindedir ve bu nitelik; sanatın, sosyal çalışmacının bilgisini farklı durumlara uydurabilmesini sağlayan doğaçlamada sanatın etkin rolünü kabul eder (M-Brawley ve M-B Zorita, 1998). Bu da sosyal çalışma eğitimde, sanatın ve sanat eserlerinin yer alması için yeterli düşünsel ve uygulamalı zemini oluşturmaktadır. Gerek kişisel gerekse mesleki eğitim ve gelişim, hayat boyu süren ve hayatın doğurduğu değişikliklere cevap verecek şekilde biçimlenmesi gereken bir etkinliktir. Bu sebeple (Şevki, 2009) okuldaki eğitimi aşan, hayatın tüm aşamalarına yayılan geniş ve çok boyutlu bir süreçtir.

Mesleki hayatın gün geçtikçe karmaşıklaşan yapısı ve küreselleşen dünya yapısı, bireyin yaptığı iş için gerekli pek çok yeni bilgi ve beceriye sahip olmasını gerektirmektedir. Özellikle teknoloji, kültür ve ekonomi alanlarında yaşanan hızlı gelişmeler, günümüz insanından yeni açılımlar ve yeni alışkanlıklar istemektedir. Bu durum, bireyin hayat boyu eğitimini önemli bir

gündem haline getirmektedir. Sosyal çalışmacı da değişen şartlar altında en iyi hizmeti vermek ve en uygun yolla problemleri çözmek için mesleki yeterliliğini en üst düzeyde tutmak zorundadır. Bu yeterlilik için hayat boyu eğitimin düstur edinilmesi gerekmektedir. Öğrencilik dışında yetişkinlik döneminde ve çalışırken yeni bilgiler öğrenmek ve mevcut bilgileri güncellemek ise emek istemektedir. Her bir bireyin, meslek erbabının, özellikle sosyal çalışmacının her zaman bu gayretin içinde olması gerekmektedir. Ancak gerek meslek gerekse akademik boyutu itibarıyla sosyal çalışmanın doğası gereği meşakkatli yapısı bu meyanda sürekli bir gayreti zorlaştırabilecektir. Bu bağlamda sanatın herhangi bir dalı sayesinde edinilebilecek bütüncül düşünme, eleştirel bakış ve farkındalık sosyal çalışmacının hayat boyu eğitimini desteleyecek uygun zemini sağlayabilecektir.

Sosyal çalışma eğitiminde, öğrencilerin mesleki eğitimlerini ve buna paralel olarak bireysel gelişim ve donanımlarını geliştirmek temel hedefler arasındadır. Mesleki eğitimde öncelikli amaç; sosyal çalışmacıya toplumu ve insanı anlamak, problemleri kavramak ve çözüm yolları geliştirebilmek gibi özellikler kazandırabilmektir. Sosyal çalışmacının bireysel açıdan donanımlı olması; kendini tanımak, yaratıcı ve girişken olmak, değişime ve eleştiriye açık olmak, etkili dinleme ve iletişim becerileri gelişmiş olmak, yaşadığı toplumu tanımak, mesleki bilgi, beceri ve değer temeline sahip olmak ve bunları sürekli geliştirerek güncelleyebilmek anlamına gelmektedir. Bütün bu sahip olunması ve kazandırılmak istenen özellikler, birbirinden kopuk değil aksine birbirini besleyen çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu sebeple, bireysel gelişim ve mesleki yeterlilik paralellik sergilemektedir (İl, 2002: 95-96).

Eğitim yaşamı boyunca süren bir etkinlik olduğu için okul sonrası da devam etmektedir. Söz konusu bu eğitim; hayatın doğurduğu değişikliklerle biçimlenen, karmaşıklıklarla baş edebilen bir yapıda olmayı zorunlu kılmaktadır. Sosyal çalışmanın uğraşı insanıdır ve insan hem bütün bir tür olarak hem de insan teki olarak değişebilen, dönüşebilen bir yapıdadır. Bu değişim ve dönüşümlerle birlikte problemleri de değişmekte ve dönüşmektedir. Sosyal çalışmacı da değişen şartlar altında hizmet alana en iyi ve uygun hizmeti vermek ve mesleki yeterliliğini ve onu besleyen bireysel yeterliliğini olabildiğince en üst düzeyde tutabilmelidir. Ancak sosyal çalışma doğası gereği zorlayıcı olabildiğince bir alan olarak (Sheafor ve Horejsi, 2015) zihinsel tembelleme riskini taşır. Bu sebeple entelektüel gelişim, kişisel ve mesleki olarak hayat boyu sürmelidir. Hayat boyu eğitimle bireysel gelişimin ve mesleki yeterliliğin artırılması, becerilerin artırılması dolaylı olarak birbirini içerdiği için sanatın bu konudaki -çalışma boyunca dile getirilen- katkısı sosyal çalışmacılar tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Sonuç ve Öneriler

Uygulamada kontrollü gerçekleştirilmek istenen değişim, aslında formel bir uygulama/televi olmadan gerçekleşen doğal bir süreçtir ve terapi süreci, insana yardım etmede başvurulan yollardan sadece birisidir. Sanat ve sosyal çalışmanın birbiriyle bağlantılı adımlar içeren, dışarıdan müdahil olunan ama tümüyle kontrol altında tutulamayan süreçler olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda non-formal (planlanan ama katı bir müfredatı olmayan) bir eğitim olarak hizmet alana ve verene dönük çok yönlü bir süreç olarak uygulamaya dâhil olan sanat, sanat eseri ve sanatsal faaliyet konusunda çalışma kapsamında ulaşılan tespitler şu şekildedir:

Sosyal çalışmanın sanat yönünü vurgulayan, sosyal çalışma teorisi ve pratiğinde sanatın yeri ile ilgili alanda üretilen bilimsel çalışmalar, sosyal çalışmanın bilgi ve beceri temelleri için birer imkân olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada ise sosyal çalışmacı için sanatın hem bireysel hem de mesleki gelişimde çift yönlü özelliği olduğu vurgulanmakta ve sanattan açıkça bir işlevsellik beklenmese dahi sanatın dolaylı olarak sosyal çalışmacıya ve uygulamaya katkı sunacağı düşüncesi savunulmaktadır.

Çalışmada dile getirildiği şekliyle düşünüldüğünde sanat eserinin, sosyal çalışmacının ihtiyaç duyduğu empati, eleştirel düşünme, soyutlama ve bütüncül düşünme gibi faaliyetlere katkı sunabileceği aşikârdır. Ancak sosyal çalışmayı bilgisi ve uygulamasıyla dışarıdan her şeyi olduğu haliyle içine kabul eden bir alan gibi görmek, farklı sanat dallarına ait dersleri uyarlamadan olduğu haliyle sosyal çalışma bölümlerinde vermek, uygulamada somut bir karşılık bulamayacaktır. Ancak her bir derste -film, kısa film, öykü, roman, tiyatro ve resim gibi- uygun bir sanat dalının ürünüyle o dersin müfredatı zenginleştirilebilir.

Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri, İktisadi ve İdari Bilimler, Sağlık Bilimleri gibi farklı fakültelerin bünyesinde oluşturulan Sosyal Hizmet Bölümü ders içerikleri Sanat Fakültelerinin ilgili ders içerikleriyle karşılaştırılıp geliştirilebilir. Farklı üniversitelerde “sosyal çalışma ve sanat” başlığı altında halen verilmekte olan dersler tüm üniversitelere yayılarak müfredatın parçası haline getirilebilir veya öğrencilerin sanat fakültelerinden ilgili bazı dersleri almaları sağlanabilir.

Mevcutlar yanında yeni açılacak sanatla ilişkili sosyal çalışma derslerinin cazibesi arttırılabilir. Öğrencilerin bu dersleri seçmesi teşvik edilebilir ve seçmeli dersler havuzunda yer alan ve sanat ile sosyal çalışmayı buluşturabilecek derslerin sekiz yarıyıl boyunca en az bir dönem seçmeleri talep edilebilir. Bu vesileyle hem uygulayıcıya somut katkılar sağlanabilir hem de uygulayıcının kazanımları aracılığıyla hizmet alanlara fayda sağlanabilir.

Sanat ve sosyal çalışmanın psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi alanlarla ilgili olması, müdahale sürecinde farklı alanlardan gelen bu bilgiler arasında bağ kurulması sorunların çözümüne etkin katkı sunulabilir. Bu bağlamda sosyal çalışmanın bilgi kaynaklarından birinin de sanat ve sanat eserinden edinilen birikim olduğu görüşü benimsenebilir. Zira sanat eseri, başka insan hallerine şahit olan kişiye hayat birikimi sunduğu için sosyal çalışmacının bilgi temelini destekler.

Gerek mesleki gerekse akademik boyutuyla sosyal çalışma alanının, öncelikle sosyal çalışmacıların bizzat kendilerinde meydana gelecek değişimin; farkındalık, iç görü, empati, yaratıcı düşünme gibi sanatın aracılık edebileceği kazanımlarla gerçekleşeceği, bu sayede hem sosyal çalışma alanının hem de sosyal çalışmacının saygınlık ve başarı sağlayacağı hatırdta tutulmalıdır.

Son söz olarak bireysel gelişim ve mesleki yeterlilik için eğitimin hayat boyu sürmesi ve sanatın da söz konusu eğitimi tamamlayıcı bir alan olarak görülmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynakça

Adams, R., Dominelli L. ve Payne, M. (2015). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*. (Çev. Editörü: T. Tuncay). Ankara: Nika Yayınevi.

Akbaş, E. (2003). Kültürel Sembolleri Yorumsamacı Bir Bakış Açısıyla Okuma ve Sosyal Hizmet İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 14(1), 20-24.

- Becker, S. H. (2016). *Toplumunu Anlatmak*. (Çev.: Ş. Geniş, E. Arıcan, M. Hazır). Ankara: Heretik Yay.
- Botton, A. (2011). *Felsefenin Tesellisi*. (Çev.: Banu Telliöğlü Altuğ). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Cılga, İ. (2012). Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin Dışlanması ve Öngörüler. İ. Cılga, B. Hatiboğlu (Ed.). *Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet Üzerine Düşünceler* içinde (171-240). Ankara: Sabev Yay.
- Cündioğlu, D. (2014). *Sanat ve Felsefe*. İstanbul: Kapı Yay.
- Çoban, A. İ. ve Buz, S. (2008). Eleştirel Teori: Gelişimi, Kabulleri Ve Sosyal Hizmette Kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1), 71-88.
- Dökmen, Ü. (2013). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erol, H. (2016). *Bir Bilim Olarak Sosyal Hizmetin Sanatsal Yönü ve Bir Sanat Olarak Sinema ile İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı. Ankara.
- Ersoy, E. ve Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi. *Osmangazi Tıp Dergisi*. 38(2), 9-17.
- Freire, P. ve Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*. (Çev.: Serap Ayhan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Goldstein, H. (1990). The Knowledge Base of Social Work Practice: Theory, Wisdom, Analogue, or Art? *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*. 1(71), 32-43.
- Göktürk, A. (2006). *Sözün Ötesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Göktürk, A. (2007). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Gündoğan, A. O. (1999). *Edebiyat ve Felsefe İlişkisi Üzerine*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 40(1), 195-203.
- Güvenç, B. (2013). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Gulbenkian Komisyonu. (2014). *Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması*. (Çev.: Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yay.
- Gray, M. ve Webb, S. A. (2008). Social work as art revisited. *International Journal of Social Welfare*, 17(2), 182-193.
- Hasgül, E. (2016). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Sanatın Önemi. *International Journal of Innovative Research in Education*. 3(2), 55- 60.
- Huss, E. ve Sela-Amit, M. (2018). Art in Social Work: Do We Really Need It? *Research on Social Work Practice*. 20(10), 1-6.

- İl, S. (2002). Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeniden Tanımlanan Eğitimci Rolü. Kasım Karataş, Sunay İl (Ed.). *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeniden Yapılanma* içinde (95-104). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksekokulu Yay.
- Kongar, E. (2007). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. Ankara: Sabev Yay.
- Leonard, K., Couchman W. ve Hafford-Letchfield, T. (2016). The Impact of the Arts in Social Work Education: A Systematic Review, *Qualitative Social Work*, DOI: 10.1177/1473325016662905
- M-Brawley, E. ve M-B Zorita, P. (1998). At the Edge of the Frame: Beyond Science and Art in Social Work. *British Association of Social Workers*. ?(28), 197-212.
- Öksüz, S. (2012). Sosyal Hizmet Bilim ve Mesleğinde Edebiyat Eğitiminin Olası Getirileri. İ. Cılga, O. Zengin ve Ö. Altındağ (Ed.). *Sosyal Hizmet Yazıları* içinde (138-153). Ankara: Sabev Yay.
- Özcan, M. (2016). *İnsan Felsefesi İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma*. Ankara: BilgeSu Yay.
- Özdemir, E. (2005). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yay.
- Özensoy, A. U. (2011). Eleştirel Okumaya Göre Düzenlenmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7(2), 13-25.
- Özgür, Ö. (2014). *Çokkültürlü Sosyal Çalışma*. Ankara: Sabev Yay.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (Çev. Ed.: K. Karataş). İstanbul: Nika Yayınevi.
- Pennac, D. (2014). *Roman Gibi Kitaplara ve Okumaya Dair*. (Çev.: M. Kandemir). İstanbul: Metis Yay.
- Proust, M. (2013). *Okuma Üzerine*. (Çev.: I. Ergüden). İstanbul: Notos Kitap
- Seferoğlu, S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)*. ?(30), 193-200.
- Serpen, A. ve Hasgül, E. (2015). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Empatinin Önemi ve Yardım İlişkisi Üzerindeki Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 15(35), 37-52.
- Sheafor, B. ve Horejsi, C. J. (2015). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. Durdu Baran Çiftçi (Ed.). Ankara: Nika Yay.
- Songül, A. (t.y.). Kentsel Yaşamın Psikoterapisi (Sanatla Sosyal Çalışma). http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sanatla_sosyalcalisma.htm Erişim Tarihi: 03.11.2017.
- Şahin, F. (1999). Sosyal Hizmetin Doğası ve Paradigmaları. Nesrin G. Koşar (Ed.). Prof. *Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet* içinde (60-75). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksekokulu Yay.
- Şeker, A. (2006). *(Sosyal Hizmette Paradigma Arayışları) Sosyal Çalışmayı Yapılandırma*, Ankara: Sabev Yay.

- Şenşekerci, E. ve Bilgin, A. (2008). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(14), 15-43.
- Şevki, A. (2009). *Edebiyat ve Yorum*. Ankara: Havuz Yay.
- Thompson, N. (2016). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. (Çev.: B. Yıldırım, Burcu Hatiboğlu, Çağıl Öngen). Ankara: Dipnot Yay.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak Kavramlar - Oluşum- Nitelik - Uygulama*. Ankara: Sabev Yay.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2009). Sosyal Hizmet Uygulamasında Empatiyi Yeniden Düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 20(2), 39-56.
- Uzun, G. L. (2009). Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma. *Dil Dergisi*, ?(143), 7-19.
- Wellek, R. ve Warren, A. (2013). *Edebiyat Teorisi*. (Çev.: Ö. F. Huyugüzel). İstanbul: Dergâh Yay.
- Yıldırım, K. (2007). *Sosyal Hizmet*, Ankara: Sakarya Yay.
- Yıldırım, N. ve Yıldırım, K. (2008). *Sosyal Hizmete Giriş*. Adapazarı: Sakarya Yay.
- Yılmaz, Ç. ve Zengin, O. (2019). Bir Eğitim Materyali Olarak "Canım Kardeşim" Filminin Sosyal Hizmet Eğitiminde Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 18(70), 667-674.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş*, Ankara: Sabev Yay.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. (Çev. Editörü: Durdu Baran Çiftçi). Ankara: Nika Yay.

Yazar Biyografisi/Biyografileri

Fethi Güngör, Prof. Dr., Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Aile, sivil toplum, insan hakları, göç ve mültecilik gibi konularda dersler verip çalışmalar yapmaktadır.

Şeniz Aslan, Doktora öğrencisi, Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde doktora eğitimine devam etmektedir. Ekolojik sosyal çalışma konusunda çalışmaktadır.